

Dr. Marko Žerovnik

Krvava sled ob sapnici

Tako kot v mirnem času smo se otroci radi skrivali in lovili tudi med vojno. Bojevali smo se in to z lesenimi puškami, sabljami in bajonetl. Teren pri tem ni bil tako pomemben, vendar smo radi zahajali na Goabavico, zlasti do sapnice, kraškega brezna, kjer smo uživali ob pogledu na veliko sovo z velikimi, žarečimi očmi, ki so sijale iz jamske poteme.

Na Gobavico smo radi zahajali poleti, spomladi, jeseni in celo pozimi, le da ni bilo preveč snega. Tako je bilo tudi na sv. tri kralje, v četrtek, 6. januarja leta štiriinštiridesetega. Bil je lep sončen zimski dan, toda zadosti hladen, da se tanka snežna odeja ni tajala. Na hrib je tedaj odšlo le nekaj otrok iz naše skupine, drugi, med njimi tudi jaz, pa smo ostali pod njim in nadaljevali z igro; kmalu so se vrnili s hriba, bili so zelo prestrašeni in vse povprek govorili, da so blizu sapnice našli okrvavljeno rokavico in kako jih je do nje vodila krvava sled. Rokavico je držal v roki najstarejši izmed njih, Milan. Ta jo je zatem pokazal svojemu očetu, Kočarju, ki je bil žandar v nemški službi. Ko so za to izvedeli tudi ostali žandarji, Nemci, so takoj organizirali ekipo in odšli do sapnice. Z njim je šel tudi sluga, Slovenec srednjih let, ki je bil v njihovi postojanki tudi za kurjača in hišnika. V kraško brezno se je po vrvi spustil najprej nemški žandar, a se je zaradi močnega smradu po okoli šestih metrih vrnil na površje. Za njim se je spustil omenjeni sluga; da bi imel dovolj poguma, je pred spustom v brezno sploj precejšen zalogaj žganja, celo toliko, da se je opljanil. Po približno osemnajstih metrih spusta je po vrvi preplezal do dna, kjer je naletel na trupla. V popolni temi jih je osvetlil z ročno baterijo in jih posamično navezal na vrv, žandarji pa so jih potegnili ven. Izvlekli so šest trupel: štiri skoraj gola in dve oblečeni in bolj sveži. Žrtve je moral z vozom na ukaz Nemcev odpeljati na mengeško pokopališče bližnji kmet, kjer so jih odložili ob Staretovi kapeli.

Glas, da trupla zmaličenih žrtev ležijo na pokopališču, se je hitro razširil po Mengšu in bližnji okolici, z jim pa tudi strah, zlasti v Mengšu, da bodo Nemci pobrali moške za talce najprej iz bližnjih hiš. Zato so se mnogi za en ali dva dni poskrili ali odšli od doma.

Razširila se je tudi novica, da sta med pobitimi na pokopališču Mejačev Lojze, Šolski iz Komende in Franca Lipar Kodretov, Kralj iz Nasovč, rojen v Suhadolah.

Med radovedneži, ki so tedaj prišli na pokopališče, da si ogledajo žrtve, sem bil tudi jaz. A groza, bili so zvečine iznakaženi: barva kože pa jim je bila po pasovih bela in čra; izredno je tudi zaudarjalo, zato sem se jim približal za kratek čas do približno pet metrov, vendar dovolj, da jih imam še danes, po več kot petinpetdesetih letih, živo pred očmi.

Kdo in od kod so bile te žrtve? Po Proglasu Okrožnega odbora OF (osvobodilne frote) za kamniško okrožje, so partizani v četrtek, 25. novembra 1943 likvidirali sedem ljudi: Mira Kvartiča iz Domžal, Alojza Plemmlja iz Cerkelj, Franca Liparja iz Nasovč, Alojza Mejača iz Komende, Marjana Severja iz Domžal, Vinka Pučka iz Vira in Franca Polaka, ki je tedaj prebival v Mengšu.

V dokumentu pa ni navedeno, kje so bili usmrčeni; iz prej opisanega pa spoznamo, da na Gobavici ob kraškem breznu - sapnici, kamor so jih partizani tudi

zmetali, in morda še kje, saj se število najdenih žrtev ne ujema povsem s Proglasom OF. Zaradi blata v jami, teme in močnega smradu, obstaja možnost, da od žganja napiti prej omenjeni sluga ni navezal vseh žrtev na vrv, lahko pa je grob nekaterih žrtev VOS-a (Varnostne obveščevalne službe, posebne službe, ki je med vojno delovala v okviru OF) kje drugod. Eno pa je gotovo, da krvava sled, ki je otroke zvalila na sv. tri kralje do sapnice, zaradi časovnega odmika (od 25. novembra 1943 do 6. januarja 1944) ni mogla biti Kvartičeva, Plemmljeva, Liparjeva, Severjeva, Pučkova in Polakova; kaže, da je bila ta od prvih dveh iz jame potegnjenih oblečenih žrtev.

Pred šestimi leti sem izvedel, da je bil poleg Alojza Mejača in Franca Liparja tedaj odpeljan pred partizanskega sodnika v Šinkovem Turnu tudi Janez Štrcin, posestnik in predvojni poslanec iz Kaple vasi pri Komendi (ta je bila leta 1952 priključena h Komedi); njega pa so izpustili in je smel oditi domov.

Hvala bogu, da žandarji niso našli vseh oseb, ki jih je tedaj pobila VOS, saj bi tedaj Nemci ustrelili veliko več kot trideset talcev.

Kot na sv. tri kralje, je bil lep Jasen zimski dan tudi 8. januarja 1944. Ura je bila okoli osem, ko je sonce v mrzlem jutru razblijalo meglo. Čeravno je bila sobota in nismo imeli pouka, sem se tisto jutro zgodaj odpravil od doma in šel po Zavrtih proti Hiralnici, ko po dobrih dvesto metrih naletim na Nemce, na dva polna kamlona zvezanih civilistov. Bili so blede kot sneg, kot mrljci, le po očeh sem spoznal, da so živi. Ko sem se jim približal na okoli petnajst metrov, je stopil do mene visok nemški oficir in me po nemško nekaj vprašal, a se ne spomnim kaj.

Ker Nemci za Hiralnico, kjer je bila deponija in veliki kupi hlodov za žago Kanc, ki jo je tedaj vodil nemški direktor Vogel, niso našli ustreznega mesta za straljanje talcev, so se napotili do cerkve, v bližini katere je stanoval župan Hertel. Ker jim župan, po rodu Nemeč, ni dovolil postreliti talca na kraju, kjer danes stoji osnovna šola Mengeš, so se umaknili za hrib na Zaloko (Zavoko) in jih tam postrelili. Usoda je hotela, da sem bil tudi tedaj v bližini.

Približno pol ure pred streljanjem se nas je zbrala manjša skupina otrok na zaledeneli Pšati. Kot je bilo v navadi, smo se tudi tokrat postavili v dve nasprotni vrsti in pričeli s tako imenovanim "hokejem". Za pak smo izbrali prazno, nekoliko potolčeno pločevinasto konzervo, palice pa smo si napravili iz malo debelejših vej in jih očistili ljubja. Ravno ko smo se dodobra ogreli, je v bližini zaregljala strojnica. Od strahu smo vsi popadali na tla, kar na led, nakar smo se počasi splazili na rob obrežja, ki je bilo tod visoko dober meter in pol. Ker je po strojničem rafalu še pokalo, se precej časa nismo upali iz struge. Ko pa se je umirilo, pa je bil prav tisti visoki oficir, ki me je pri Hiralnici nekaj spraševal. Prav ta je tudi vsakemu talcu dal tako imenovani milostni strel.

Ko so Nemci odšli, smo se zapodili proti postreljenim žrtvam, a še prej smo se ustavili in polskali kraj, od koder je Nemeč s strojnico pokosil talce, da bi našli kak prazen "patron"; bili pa smo močno razočarani, ker smo našli samo enega. Šele nato smo odšli do postreljenih žrtev, ki so ležale v nekakšem neurejem krogu. Bili so povečini mladi in srednjih let, očetje in fantje iz raznih slovenskih krajev. Eden izmed njih je imel na prsih silko, na kateri sta bili dve svetloasi kodrasti deklici, stari tri do štiri leta in sta v naročju smeje objemali svojega očka.

Ob pogledu na žrtve nas je tako pretreslo, da smo zbežali v zavetje svojih domov. Čutili pa smo okupatorjevo zlo in sočustvovali tako z žrtvami sapnice kot z ustreljenimi talci.